

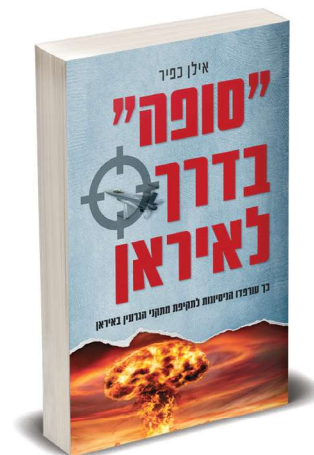
הייתה ישראל על סף תקיפה אווירית של אתרי הגרעין באיראן, וכתוצאה ממערכות שיקולים מגוונות, חלקן ענייניות וחלקן לא, התכוננים של צה"ל לא יצאו לפועל. הספר כולל פרטים רבים (לעיתים רבים מדי) באשר להתנהלות של המערכת הישראלית והבינלאומית סביב סוגיית איראן וסוגיות משיקות במהלך שנים אלה. ניכר כי כותב הספר ביצע עבודה יסודית באיסוף ובמחקר, וכך הצליח להגיע למידע שבהחלט ניתן להגדירו ראשוני. יתר על כן, המידע הרב שצבר אפשר לו להציג בפרוטרוט את תהליכי קבלת ההחלטות בישראל ואת המורכבות שלהן, ובכלל זה ההשפעה שהייתה ליחסים העכורים בין ראש הממשלה נתניהו לנשיא ארצות הברית אובמה על קבלת ההחלטות בסוגיה. עם זאת, הקביעה שחלקים נרחבים מהמידע ומהתובנות מתפרסמים לראשונה בספר היא מוגזמת, בהתחשב בעובדה שהציבור נחשף בשנים האחרונות לפרטים רבים על אודות חילוקי הדעות בנוגע לטיפול בנושא הגרעין האיראני, הן בין מקבלי ההחלטות בישראל לבין עצמם והן בינם לבין הממשל האמריקאי. בראייתו, מבין שלל הפרטים והתיאורים המפורטים בספר על האירועים שליוו את מדיניות ישראל כלפי איראן בשנים המדוברות, חשובות התובנות הרלוונטיות לסוגיות המרכזיות שהשפיעו ו/או עמדו בלב הדיונים הרבים שערכה צמרת המדינה ברמות השונות במהלך השנים. סביר להניח כי תובנות אלו ישפיעו במידה ניכרת גם בעתיד על תהליכי קבלת החלטות בסוגיה האיראנית. זאת בעיקר על רקע הצעדים הנוכחיים שנוקטת איראן לחידוש תוכנית העשרת האורניום שלה, כתגובה לנסיגה האמריקאית מהסכם הגרעין ולסנקציות המחודשות שהוטלו עליה. במסגרת זו בולטות הסוגיות הבאות:

מערכות יחסים מורכבות ולעיתים קרובות גם

בעייתיות בתוך הצמרת הפוליטית של ישראל – בספר נחשפים הקוראים בפרטי פרטים לדינמיקת היחסים בין ראש הממשלה בנימין נתניהו לשר הביטחון דאז אהוד ברק, שהובילו את הקו המיליטנטי נגד איראן וביקשו, כמפורט בספר, לקדם את תקיפת מתקני הגרעין שלה. דינמיקה זו נעה בין שיתוף פעולה ותיאום הדוק לבין חששות לקדם מהלכים "מאחורי הגב", שנועדו לקדם אג'נדות אישיות. מבלי להיכנס לנעלי הפסיכולוג ובנטרול הייחודיות דווקא לישראל, ברור כי למהלך עם השפעות היסטוריות על ביטחונה של המדינה, וכפועל יוצא גם על מעמדו ומורשתו של מנהיג, יש השלכות על התנהגותם של מקבלי החלטות, גם על מנהיגים בעלי אגו קטן יותר משל נתניהו ושל ברק. בשיטה הקואליציונית הנהוגה בישראל, לעובדה זו צפויות להיות השלכות על השיקולים של מקבלי החלטות גם בעתיד, מתוך הנחה כי ללא קשר לזהותו של המנהיג, יתקשה כל מנהיג לנתק בין

ולהסתובב בחוגים נעלים יותר. מחקר שהוזמן על ידי המועצה הבריתית ובדק את חמש המדינות העניות ביותר (פקיסטן, בנגלדש, קמרון, ניגריה ורואנדה) מצא כי שכרם של אנשי מקצוע שדיברו אנגלית היה גבוה ב־20 עד 30 אחוזים משכרם של אלו שלא דיברו אנגלית" (עמ' 334). אנגלית נעשתה "השפה השנייה" הנפוצה והמדוברת ביותר בעולם. "אם הסינים... ישלטו בעולם ביום מן הימים", כתב הבלשן ג'ון מקוורטר (McWhorter), "אני חושב שהם יעשו זאת באנגלית" (עמ' 333).

זהו ספר חשוב ורלוונטי שמומלץ בחום למקבלי החלטות בנושא מדיניות חוץ וגם ל"היסטוריונים מהכורסה". ישנה ספרות מתפתחת ומתרחבת שמתעניינת באימפריות באופן כללי, לאו דווקא באימפריות מסוימות. במסגרתה נחקרות קטגוריות של אימפריות ומנותחות את הדרכים השונות שבהן נוצרות אימפריות, כיצד הן משמרות את קיומן ומדוע הן נופלות. אימרוואר מוסיף לדיון זה תוך מתן תמונה ברורה של ההיסטוריה האימפריאלית של ארצות הברית. בכך הוא מצייר לאימפריה הפוינטיליסטית הנסתרת של ארצות הברית עתיד מפורט וקוסם יותר מאשר עברה הקולוניאלי המורכב, שבמקרים רבים הוא גם מכוּעַר.

"סופה" בדרך לאיראן

מאת אילן כפיר

הוצאת ידיעות אחרונות, 2019, 243 עמודים

אלדד שביט

בספרו **"סופה" בדרך לאיראן** מתאר אילן כפיר באריכות, תוך ירידה לפרטי פרטים (243 עמודים המחולקים ל־37 פרקים), את מדיניות ישראל בשנים 2009–2019 בסוגיה האיראנית. במוקד הספר עומדת טענתו כי שלוש פעמים במהלך השנים 2009–2012

משמעותי שעלול להיגרם לתשתיות אסטרטגיות, הם מחירים הכרחיים שאפשר להסכין עימם. השיקול הזה מרכזי עוד יותר כאשר לא ניתן לקבוע מראש (כמו במקרה של תקיפת מתקני הגרעין) כי התוצאה המיידית ודאית, וגם "תחזיק מעמד" שנים רבות. בשנים האחרונות ביצעה ישראל מאות ואולי אלפי פעולות נגד יעדים של האויב. אלה בוצעו כאשר למקבלי ההחלטות הוצגו תרחישים אפשריים הנגזרים מהערכת כוונות ויכולות של הצד השני, והיכולות של ישראל להתמודד עימם.

עמדת ארצות הברית – בספר מתייחס אילן כפיר בהרחבה לתפקיד האמריקאי בתהליכי קבלת החלטות בישראל. הספר מתמקד ובצדק ביחסים הבעייתיים בין ראש הממשלה נתניהו לנשיא אובמה ובחשדנות ההדדית באשר לכוונות של כל אחד מהצדדים, וכן בהשפעות שהיו ל"קלקולים" אלה על קבלת ההחלטות בישראל ועל היחסים והאמון ששררו בין נתניהו לברק.

בספר מדגיש המחבר עד כמה העמדה האמריקאית קריטית וכך גם הערכת משמעויותיה באשר להחלטות של ישראל, בוודאי בנושאי ביטחון, אשר להם משמעות רבה לישראל. גם אם ישראל מעוניינת לשמור על עצמאות החלטתה ולהימנע מלדחוק עצמה למקום שבו תיאלץ לדווח, ובוודאי לקבל אישור של הממשל האמריקאי לפעולה, היא נדרשת להעניק תשומת לב רבה להערכת כוונותיו של הממשל. הדבר בולט מאוד בפירוט שניתן בספר לדיונים שהיו בישראל בצומתי קבלת ההחלטות, ולדגש הרב של גורמי הביטחון בדבר הצורך להבטיח מראש את התמיכה האמריקאית כתנאי לתמיכתם במהלך. בעקבות כל מהלך צבאי משמעותי, בפרט באירוע רב-משמעויות כמו תקיפה באיראן, יש חשיבות לתמיכה אמריקאית, בין במקרה של הסתבכות תוך כדי פעולה ובין בהתפתחויות שלאחריה. במרבית המקרים לארצות הברית יכולות צבאיות טובות יותר, שבמקרה הצורך יוכלו לסייע לישראל להשלים את המשימות שבהן החלה. בעבר דאגו ממשלים אמריקאיים להעניק לישראל "מרחב נשימה" כדי להשלים מהלכים, בפרט במאמץ לדחות ניסיונות של הקהילה הבינלאומית, בין היתר באמצעות מועצת הביטחון של האו"ם, לעצור את פעילותה של ישראל. חשוב היה גם לתאם עם הממשל מהלכים מדיניים שיידרשו כדי להבטיח שהישגים צבאיים בשדה הקרב יתורגמו לאחר מכן למהלכים מדיניים, אשר ישרתו את המטרות והיעדים הישראליים.

ככלל עומד אילן כפיר במשימה שקיבל על עצמו – לנסות לחשוף "ברחל בתך הקטנה" את הדינמיקה ואת האינטריגות שליוו את תהליך קבלת ההחלטות בישראל במהלך השנים הקריטיות, כשישראל הייתה קרובה מתמיד לבצע תקיפה רחבת היקף באיראן. זו

השיקול המערכתי לבין ההשפעה של ההחלטות על עתידו האישי.

עמדת ראשי מערכת הביטחון – מאפייני הטיפול

של ישראל באיומים הנגזרים מהתנהלותה של איראן – ובראיתיה גם מתגובות לאיומים אחרים, והספר ממחיש זאת היטב – נשענים באופן בולט על הערכותיהם ודעותיהם של ראשי מערכת הביטחון בישראל. בתקציר לספר (המופיע בכריכה האחורית) נכתב כי בספר "מתוארים ניסיונותיהם העיקשים של ראש הממשלה נתניהו ושל שר הביטחון ברק להוציא לפועל את מבצע 'היכל המלך שלמה' – השם שניתן למבצע שבדרך – ואיך כל ניסיון כזה טורפד בידי ראשי מערכת הביטחון". לעניות דעתי, השימוש במונח 'טורפד' (המופיע גם בכותרת הספר) חוטא לאמת ואינו במקום, משום הקונוטצה השלילית המשתמעת מהעמדה המיוחסת לראשי מערכת הביטחון.

מניסיוני ומהאמון שאני רוחש לראשי מערכות הביטחון בישראל, אין מקום לייחס להם מניעים שאינם מקצועיים. לפיכך ניתן לדעתי להניח בביטחון כי עמדתם נשענה אך ורק על נימוקים מבוססים שנגזרו מעבודת המטה, שמאפיינת בדרך כלל ארגונים כמו צה"ל והמוסד, והיא מביאה לידי ביטוי את הבנתם המקצועית העמוקה ואת התייחסותם לשיקולים בעד ונגד התקיפה ולמשמעויות הנגזרות מכך.

מכל מקום, מהפרטים בספר עולה בבהירות מה שברור גם כיום ויהיה ברור כנראה גם בעתיד, כי קברניטי ישראל יתקשו להוציא לפועל מבצעים צבאיים שיכולות להיות להם השפעות הרוט גורל על ביטחונם של אזרחי ישראל, ללא גיבוי של הרמטכ"ל, ובמקרים רבים גם של ראשי מערכת הביטחון האחרים.

בשל גודש הסוגיות הביטחוניות המורכבות שניצבות בפני המדינה ובהנחה סבירה, לדעתי, שגורמי הביטחון בישראל פועלים מתוך עניין מקצועי ובשמו, – גם אם בישראל מתקיימות דמוקרטיה והפרדה בין הדרג המדיני לדרג הצבאי/ביטחוני – חשוב שגורמי הביטחון יהיו שומרי הסף וימנעו חדירת שיקולים פוליטיים ואישיים לתהליכי קבלת החלטות של פוליטיקאים בסוגיות ביטחוניות בעלות משמעויות מרחיקות לכת.

הערכת תגובות ומשמעויות של התקיפה – בספר

מובלט המשקל שמיוחס להערכת המשמעויות והתגובות לתקיפה ולעצם ההחלטה אם לתקוף. שיקולי העלות-תועלת של מהלך צבאי מובאים בחשבון, גם אם ברור כי יש צורך חיוני בתקיפה עצמה על מנת לעצור התקדמות טכנולוגית של היריב. במקרה הנוכחי יש לשקול בכובד ראש אם מלחמה אזורית שעלולה להתפתח בעקבות התקיפה, שבעקבותיה יהיו מאות או אלפי נפגעים ונזק

שמיר מתמצת היטב בפתח הדבר את מסרי הספר כולו, ואחר כך מתאר יואל זינגר, שליווה כיועץ משפטי את הכנת הסכם אוסלו, את הסדרי הממשל העצמי בגדה המערבית וברצועת עזה במסגרת תהליך אוסלו. שאר 32 המאמרים, שחלקם נכתבו לרגל הוצאת הספר וחלקם כבר פורסמו בעבר, מכונסים בשמונה שערים: הניסיונות ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני; כשל המדיניות והמנהיגות באוסלו; תגובות ישראל להסכמי אוסלו; היבטים משפטיים; תהליכי המשא ומתן על הסדר הקבע; המשא ומתן על הסדר הקבע בראי מנהלי המשא ומתן; האם חזון אוסלו הגיע לקצו?; מבט לעתיד.

הרוב המכריע של המאמרים בספר חוזר על מנטרות מוכרות של השמאל הציוני מזוויות שונות (המאמרים מנוסחים בבהירות, אם כי מנומקים על בסיס מקורות מאותה קבוצת חשיבה) ומסביר את כישלון אוסלו בשורה של גורמים, לעיתים סותרים. בראשם ניצב חוסר החלטה אסטרטגית בשני הצדדים על חלוקת הארץ, דרך ניהול המשא ומתן (עיקר הביקורת יוצא נגד העיקרון "שום דבר איננו מוסכם עד שהכול מוסכם", שמנע התקדמות של ממש בשטח); היעדר הסכמה מראש על מתווה הקבע (אופק מדיני מוסכם), שהמריץ את הצדדים לקבוע עובדות בשטח; היעדר קוד אתי ובסיס משפטי מוסכם לדיון או לבירור תלונות הדדיות של הצדדים, ומנגד הניסיון לכפות על הצדדים, ובעיקר על הפלסטינים, להגיע להסכמה על מתווה הקבע לפני שבשלו בקרבם התנאים להשלים עם הוויתורים המתחייבים מכך.

שני הצדדים מואשמים בכך שלא פעלו מספיק להטמעת ההסכם וערכי השלום בקרב הציבורים שלהם. ישראל, ובעיקר בתקופת ראשי הממשלה ברק ונתניהו, מואשמת בכך שהמשיכה בתנופת הבנייה ביו"ש וסירבה לממש את הפעימה השלישית, מתוך כוונה שלא ליישם את ההסכם, ובכך פגעה באמון הפלסטיני בתהליך. הפלסטינים מואשמים בכך שלא הצליחו במלחמתם בטרור ואף עודדו פיגועים, בעיקר בהקשר לאינתיפאדה השנייה, ובכך פגעו באמון הישראלי בהם ובתהליך עצמו. בקרב מצדיקי אוסלו נעשה בחלק מהמאמרים ניסיון להטיל את האחריות לטרור הפלסטיני על הטבח הנורא שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה, בטענה שעד הטבח לא בוצעו פיגועים. אלא שהמציאות הייתה שונה לחלוטין; בין חתימת ההסכם ב־13 בספטמבר 1993 לבין הטבח ב־25 פברואר 1994 ביצעו הפלסטינים 23 פיגועים קטלניים, שבהם נרצחו 29 ישראלים.

מאמרים אלה מנסים גם להצביע על היתרונות שנבעו מתהליך אוסלו ומהמציאות שנוצרה. תהליך אוסלו מוצג בהקשר זה כניסיון היסטורי לקבוע את גבולות המדינה על בסיס גבולות '67 (רבין כמובן התנגד לכך, אבל

עלולה הייתה לגרור אחריה הידרדרות נרחבת, שספק אם ניתן היה לחזות מראש את היקפה ואת תוצאותיה. עם זאת, בראיון לעיתון 'ישראל היום' מ־18 ביולי 2019 קובע ראש הממשלה נתניהו בתשובה לשאלה "האם היינו מאוד קרובים לפעול צבאית?" כי "היינו מאוד רציניים. זה לא היה בלוף". אך גם הפרטים הרבים המובאים בספר לא מצליחים לשכנע את הקוראים כי קיימת דרך "לחדור" למוחותיהם של נתניהו וברק ולהבין אם אכן הייתה לשניהם יחד או לכל אחד מהם בנפרד **כוונת אמת** להורות על תקיפה, או שמראש היה ברור להם שתקיפה לא תתרחש, בוודאי מבלי שיובטח מראש גיבוי אמריקאי, וכל התהליכים שהשניים הובילו נועדו בעיקר להשגת מטרות אחרות.

25 שנה לתהליך אוסלו: ציון דרך בניסיונות ליישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני

בעריכת אפרים לביא, יעל רונן והנרי פישמן

מרכז תמי שטינמץ למחקרי שלום, הוצאת כרמל,
2019, 724 עמודים

יוסי קופרווסר

הספר מבקש לסייע לקוראים הישראלים להבין לעומק את הניסיון ההיסטורי שנעשה בתהליך אוסלו להביא לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולנתח את הסיבות לכישלונו. זאת, לטענת עורכיו ועל פי ההקדמה של פרופסור שמעון שמיר, כדי להביא לכך שאם וכאשר ישובו הצדדים באופן רציני לשולחן המשא ומתן, יוכלו ללמוד את לקחי הכישלון ולהגיע לתוצאה מוצלחת יותר. על בסיס ניתוח זה גם מוצגות בספר הצעות קונקרטיות באשר למאפייני הפתרון הרצוי, לדעת מרבית מחבריו.